

УДК 378.1

ВИКЛИКИ XXI СТОЛІТТЯ І ДИСКУРС СУЧАСНОЇ БУДІВЕЛЬНОЇ ОСВІТИ

Савицький М. В., докт. техн. наук, проф.; Євсєєва Г. П., докт. держ. управ., проф.

Державний вищий навчальний заклад

«Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»

Постановка проблеми. Чим бурхливіше змінюється світ, тим частіше однією з найпоширеніших тем для обговорення у суспільстві є тема удосконалення освіти. Популярність цієї теми у публіцистичній та науково-педагогічній літературі зумовлена станом і рівнем сучасної української освіти. Сьогодні вже беззаперечною істиною є постулат про те, що економічний рівень розвитку країни, у першу чергу, залежить не від розвитку економіки країни, її промисловості та сільського господарства, а від рівня розвитку її освітньої системи. Ні економіка, ні промисловість, ні сільське господарство будь-якої країни не відповідатимуть світовим критеріям та вимогам сучасності без освічених, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців. Глобалізаційні процеси розвитку світової економіки спричинили порушення усталеної системи розвитку промисловості й освіти, а перетворення постіндустріального суспільства у глобальне інформаційне, яке ґрунтується не лише на знаннях, а й на компетентності фахівців, не могло не позначитись на актуалізації питань, пов'язаних з інноваційними підходами до організації усіх освітніх процесів у закладах вищої освіти України. Не минули ці процеси й освіту будівельної галузі.

Мета дослідження – визначає окреслена нами ситуація глобальних трансформацій, які охоплюють усі сфери життя (і не лише України, а й усіх країн світу), переконливо свідчить про доцільність ретельного аналізу проблемних питань освіти будівельної галузі. Зокрема, беручи до уваги той факт, що освіта, зокрема вища освіта, конкретизує домінуючі тенденції економічного, суспільно-політичного та культурного розвитку країни. А будівельна галузь є об'єднувальним чинником у розвитку будь-якого регіону чи галузі. Отже, звернімося до базових питань і проблем, які сьогодні долає освіта будівельної галузі.

Виклад основного матеріалу. Розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі. Першим і основним кроком є формування нормативно-правової бази у сфері освіти, яка має спрямовуватися на визначення правових, організаційних, фінансових засад інноваційного розвитку системи національної освіти в контексті глобалізаційних тенденцій і викликів часу. Нормативно-правове поле системи вищої освіти визначається Конституцією України, завдання розвитку законодавства окреслюються Національною доктриною розвитку освіти, яка визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрямки розвитку освіти до 2021 р. (Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013) [1]. Реалізація стратегічних задумів викладена у Плані заходів з її реалізації на період до 2021 року, де міститься 119 заходів (37 з яких стосуються вищої освіти). Цьогоріч закінчується термін дії Національної стратегії. «Стратегія розвитку вищої освіти визначає місце вищої освіти у суспільстві й економіці країни через формулювання місії та візії, основні стратегічні й операційні цілі та завдання

щодо їх досягнення, механізм реалізації та моніторингу, очікувані результати та способи їх вимірювання», – так визначено роль стратегічного документу в новоствореній Стратегії розвитку вищої освіти в Україні 1921–1931 року. Цей документ розроблено на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» (від 3.07.2020 № 210/2020) та відповідних доручень Прем'єр-міністра України (№ 23502/2/1-20 від 12.06.2020 та № 23502/3/1-20 від 13.06.2020). Хоча окреслений документ широко обговорювався та був доступний для широкого загалу у засобах масової інформації та на спеціально створеному інтернет-порталі <http://reform.org.ua>. Однак, наразі нова стратегія не прийнята законодавцем. Тому головною проблемою розвитку вищої освіти залишається питання відсутності довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку України, що ускладнює створення моделі вищої освіти, адекватної цілям майбутнього країни.

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII основною метою вищої освіти встановлено підготовку «... конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях» [3]. З моменту прийняття до цього часу Закон витримав вже 34 редакції, це створило ризики нестабільності законодавства у сфері вищої освіти. Найбільш суттєві дискусії викликали внесені зміни щодо Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Освітянська спільнота вбачала у цих змінах недоліки та ризики запровадження нової структури, зосередження повноважень і монополізації. Сьогодні НАЗЯВО фактично посідає монопольне становище на ринку акредитації освітніх програм, що може створювати потенційні ризики для об'єктивного та неупередженого проведення процесів акредитації. Більше того кошти на проведення акредитації ЗВО сплачують за рахунок спецфонду. Наразі постає питання чи планується залучення до процесу акредитації інших організацій та професійних спільнот та, чи передбачено фінансування для проходження акредитації за рахунок загального фонду.

Стаття 78 Закону України «Про освіту» визначає, що держава забезпечує асигнування на освіту в розмірі не менше ніж 7,0 % від ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством [3]. Але майже весь час ця норма порушується: так, за 2018-2019 рр. сума недофінансування галузі освіти склала 15,7 %. Інноваційний характер нового механізму розподілу видатків державного бюджету між закладами вищої освіти, запроваджений з 2020 р. механізм, не позбавив систему фінансуванні діяльності ЗВО низки недоліків. Передусім дискусійними залишаються перелік показників освітньої, наукової та міжнародної діяльності ЗВО, конкретні значення індикаторів (коефіцієнтів), що використані для коригування обсягів їх фінансування. Фінансування вищої освіти має системні вади, тому залишається неефективним, а ЗВО постійно відчують брак коштів на забезпечення функціонування та розвиток. Скорочення державного замовлення на підготовку фахівців має особливо негативні наслідки для регіональних ЗВО, які не можуть розраховувати на значний приплив абітурієнтів, які навчатимуться за власні кошти, через зниження рівня доходів населення. Отже, створюються умови для відтоку студентів до потужних столичних освітніх центрів, що загострює проблеми внутрішньої міграції та спустошення територій.

Незважаючи на закладені законом [3] основи університетської автономії, фактично ЗВО її не набули. Відповідно до методології ЄАУ рівень автономії університетів вимірюється за чотирма компонентами: академічна, фінансова, організаційна, кадрова. Щодо академічної автономії, то слабким місцем лишається відсутність прав у закладу самостійно визначати правила прийому. Найнижчим є рівень

фінансової автономії через низький рівень спроможності закладу брати позики; вільно розпоряджатися залишками коштів; володіти будівлями; перелік позицій, на які можуть витратитися кошти закладу, в тому числі його власні надходження, регулюється законодавством; обмежене внутрішнє переміщення коштів з ініціативи самого закладу тощо.

Низький рівень фінансування вищої освіти позначається на матеріальному стані викладачів. Існує суттєвий розрив в оплаті праці між сектором вищої освіти (середня тарифна ставка 7 600) й іншими секторами економіки (Згідно із даними Державної служби статистики, середня номінальна заробітна плата в Україні в червні 2021 року становила 14 313 грн.), який спровокований наявною системою тарифних ставок і спричинили зменшення мотивації до викладання. Жорстка прив'язка штатного розпису ЗВО до кількості студентів також створює ризики працевлаштування для науково-педагогічних працівників і сприяє їх міграції. Багато талановитих викладачів і науковців виїхали на роботу за кордон або змінили вид діяльності. Усі витрати, пов'язані із підвищенням кваліфікації, саморозвитком, професійним зростанням, покладають на викладача. Не усунення цих проблем може стати поштовхом до занепаду вищої освіти.

Ще одним невирішуваним питанням постає проблема низької можливості працевлаштування випускників після закінчення ЗВО. Разом із незадовільною подекуди якістю освіти, проблема працевлаштування спонукає найбільш підготовлених, талановитих й амбітних молодих людей вступати до закордонних ЗВО. Тенденція до «освітньої еміграції» посилюється простішими умовами вступу до закордонних вишів. Агресивна політика закордонних вишів щодо залучення української молоді до навчання робить свою справу. За період з 2008 по 2017 рр. кількість українців, які виїхали для отримання вищої освіти за кордон, збільшилася у понад три рази – з 24 254 до 79 253 осіб. Ця тенденція створює найбільшу загрозу для відтворення інтелектуального, культурного та професійного капіталу суспільства та можливостей економіки країни до інноваційного розвитку.

Просування України на Європейський економічний простір робить нашу країну популярною і зноюю у багатьох куточках світу. Україна стає зручною і успішною платформою для здобуття вищої освіти, зокрема й будівельної. Зростання кількості іноземних студентів у ЗВО України позитивно впливає на її економіку, оскільки майже всі вони навчаються за власні кошти і вартість їх навчання, як правило, вище, ніж для українських студентів. Водночас світовий ринок надання освітніх послуг для іноземців є висококонкурентним і глобальним. Існує ризик втрати високих на цей час позицій на світовому ринку освітніх послуг внаслідок неприйняття вчасних адекватних управлінських і законодавчих рішень щодо забезпечення доступності вищої освіти, створення сприятливих і безпечних умов для їх навчання. До України приїжджають студенти переважно з країн Азії (зокрема Середньої Азії) та Африки. Рівень середньої освіти у цих країнах не завжди задовільний, що створює певні проблеми у забезпеченні якості вищої освіти студентів. Просування українських ЗВО будівельного напрямку на цей потужний ринок зміцнить позиції країни у світовому освітньому просторі та надасть стійкості системі вищої освіти, саме тому потрібна державницька підтримка вишів в окресленому питанні.

Запровадження в Україні ринкових відносин в усіх сферах життєдіяльності суспільства викликало появу поряд із державними ЗВО також і приватної форми власності. Кількість університетів, академій та інститутів державної форми власності у 2018 р. становила 209 закладів, або 74,4 %, тобто головним провайдером вищої освіти залишається держава. Подібний розподіл між державною та приватною формами у

Німеччині (66,3 % державних університетів), Росії (77,2 %); у Польщі та Великій Британії ситуація протилежна, питома вага державних університетів складає 38,1 % та 21,8 % відповідно, але однозначного висновку про ефективність тієї чи іншої форми власності ЗВО зробити не можна. Наразі держава як основний замовник ініціює об'єднання і укрупнення вишів. Натомість критерії та умови укрупнення (об'єднання) ЗВО не оприлюднені, що викликає тривогу, обурення і незадоволення в трудових колективах ЗВО. Більше того у ЗМІ та соцмережах активно поширюється інформація, що Всесвітній банк виділив Україні 200 млн доларів кредиту на укрупнення ЗВО. Серед освітнього середовища виникає низка нез'ясованих питань: Які саме умови цього кредиту і які зобов'язання взяла на себе Україна в рамках цього проекту?; Яка кількість ЗВО буде залишена після укрупнення?; За якими критеріями буде здійснюватися укрупнення (ліквідація), об'єднання ЗВО?; Чи будуть враховані позиції ЗВО у рейтингах (наприклад ТОП 200) та результати атестації їх наукової діяльності? тощо. Ці та інші проблемні питання наразі залишаються без відповіді.

З тривогою сприймає освітянська спільнота зміни, які передбачені зокрема Законом України «Про внесення змін до законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти (реєстр. № 4629-1 від 09.02.2021 р.). Ця тривога пов'язана з тим, що вища освіта в Україні має масовий характер, рівень охоплення вищою освітою населення традиційного офіційного віку навчання (16–17 років) є високим – 82,7 %, за цим показником Україна у Глобальному інноваційному індексі 2020 р. посіла 14-те місце зі 131 країни. У складі вступників до університетів, академій, інститутів переважно більшість становлять випускники 11-х класів шкіл – 67,1 % від загальної кількості вступників у 2018 р. порівняно з 58,9 % в 2010 р. Тенденція, що склалася, відкриває можливості активної співпраці ЗВО з закладами середньої та середньої професійної освіти щодо ранньої профорієнтації та мотивації школярів, підвищення рівня якості їхньої освіти. Однак реформаторські зміни окресленого Закону не сприяють тісній співпраці ЗВО та новостворених ліцеїв. Хоча безпомилковим рішенням у цьому напрямку, було б законодавчо закріплена співпраця ЗВО і ліцею.

Замість висновків. Незважаючи на жодні труднощі чи складнощі будівельна освіта України впевнено розвивається. Бо десятиліття, яке нині розпочалося, стане часом особливо інтенсивних змін у розвитку людського капіталу й технологій. Зокрема, Всесвітній економічний форум прогнозує, що до 2030 року у світі доведеться перекваліфікувати більше одного мільярда людей, оскільки робочі місця трансформуються в результаті четвертої промислової революції. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», проголошеної на Саміті ООН зі сталого розвитку в 2015 році наголошується про гостре істотне збільшення числа молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю. «Національна економічна стратегія 2030», оприлюднена на форумі «Україна 2030» серед основних поставлених стратегічних цілей і завдань, визначає одним з головних – «сприяти розвитку людського потенціалу і виграти конкуренцію за рахунок професійної підготовки» [4]. Серед багатьох галузей, які сприятимуть трансформації українського суспільства в «Національній економічній стратегія 2030» означена й будівельна галузь. За визначенням цього документа, основними стратегічними цілями галузі будівництва до 2030 року є термомодернізація 25 % житлового фонду та 20 % будівель бюджетних установ; оновлення 100 % старого та аварійного житла; збільшення удвічі площі нового житла, введеного в експлуатацію

Для виконання вище зазначених цілей держава планує створити додатково майже 465 тис. робочих місць у будівельній і суміжних галузях. Окрім звичних професій і кваліфікацій, затребуваними стануть висококваліфіковані архітектори-реконструктори, реставратори, проєктувальники 3D-друку в будівництві та інженери 3D-друку, проєктувальники інфраструктури «розумного» будинку та архітектори енергоавтономних будівель. Перелічені вище кваліфікації потребують високого рівня професійної підготовки і володіння технічними навичками, такими як: знання нормативно-правової бази будівельного сектора; організація будівельних робіт; знання норм витрат на будівельні матеріали; знання інженерних комунікацій і регулятивних документів; оцінювання інвестиційних проєктів і методи продажу; знання новітніх будівельних технологій і матеріалів. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури у деяких означених професійних кваліфікаціях зробила впевнені кроки, зокрема у сфері 3D-друку посідає перше місце в Україні, а підготовка інженерів з питань енергоефективності будівель започаткована два роки тому.

Список використаних джерел

1. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Документ 344/2013, чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
2. Про внесення змін до законів України щодо вдосконалення механізмів формування мережі ліцеїв для запровадження якісної профільної середньої освіти (реєстр. № 4629-1 від 09.02.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#Text>
3. Про вищу освіту. Закон України. Документ 2145-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 18.03.2020, підстава – 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Національна економічна стратегія 2030. Форум Україна 2030 URL : <http://humancapital.nqa.gov.ua/>